

Stadslandbouw Gaasperplas

Een verkenning van de bijdrage van stadslandbouw aan het behoud van het culinair erfgoed in Amsterdam Zuidoost

Culinair erfgoed Amsterdam Zuidoost

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

AMSTERDAM INSTITUTE FOR
ADVANCED METROPOLITAN SOLUTIONS

Gemeente
Amsterdam

Voorwoord

Voor u ligt een uitnodigende verkenning naar de mogelijkheden van stadslandbouw voor Amsterdam Zuidoost. De verkenning is uitgevoerd door verschillende wetenschappelijke partners samen met lokale betrokkenen, en laat zien wat de kracht is van durven dromen.

Stadslandbouw is iets van alle tijden. Veel innovaties in de landbouw zijn ooit bedacht binnen de stadsmuren, waarna ze hun weg vonden naar de regio. De stad was zich ook zeer goed bewust van haar afhankelijkheid van een betrouwbare aanvoer van (vers) voedsel uit de regio. Iets dat in de afgelopen COVID19-periode opeens weer bevestigd werd. Daarnaast is de stad zelf ook altijd voedselproducent geweest, denk aan de vele volks- en nutstuinen en stadsboeren die het nog steeds huisvest.

Stadslandbouw verbindt, of het nu gaat om stad en regio of om stedeling en lokaal voedsel. Ook in deze verkenning draait het om het leggen van deze verbinding. Zeker omdat stadslandbouw naast de productie van verse groenten en fruit ook de kans biedt om te ondernemen (telen, verwerken, koken en vermarkten), anderen te ontmoeten, te ontspannen, arbeidsvaardigheden te ontwikkelen, of een zinvolle dagbesteding of hobby te hebben. Maar in deze verkenning krijgt het verbinden een extra dimensie. Stadslandbouw zou juist in divers Zuidoost ook kunnen bijdragen aan het verbinden van lokaal geproduceerd voedsel met het culinaire erfgoed: de traditionele gerechten en ceremonies die belangrijk zijn voor de inwoners van het stadsdeel.

In deze verkenning staan stadslandbouw en het culinaire erfgoed van Zuidoost centraal. De verkenning start met gezamenlijke dromen over welke zinvolle betekenis stadslandbouw heeft voor het stadsdeel. De dromen werken enthousiasmerend en laten verschillende vergezichten zien met mooie namen zoals Oases, Place to Bees, het

betrokkenen vertaald naar het hier en nu: wat kunnen we al gaan doen, met wie, hoe gaat het er uit zien en waarmee kunnen we beginnen? Uiteraard moet de stadslandbouw aansluiten bij de lokale behoeften en passen binnen de ruimtelijk mogelijkheden van het stadsdeel. Er lijkt voldoende ruimte om aan de slag te gaan; denk aan drijvende kassen in de Gaasperplas, gezamenlijke kavels bij de Floriade tuinen, kassen op het tunneldak en een lokale groene voedselinfrastructuur in de wijk. Tenslotte laat deze verkenning zien hoe we gezamenlijk met stadslandbouw aan de slag kunnen gaan, bijvoorbeeld door het opzetten van een "Stadslandbouw Academie" met lokale organisaties en onderwijsinstellingen en in samenwerking met Wageningen University & Research en AMS Institute.

Een mooie verkenning dus, die bovenal uitnodigt tot meer: meer gezamenlijkheid, meer sociale verbinding, meer gezondheid, meer duurzaamheid en vooral ook meer behoud van het culinair erfgoed. Ik hoop ook van harte dat we gezamenlijk met betrokkenen meer ruimte kunnen scheppen om echt aan de slag te gaan.

Eveline van Leeuwen

Scientific Director

Amsterdam Institute for Advanced Metropolitan Solutions (AMS Institute)

Voorwoord

2

Inleiding

4

Werkwijze

6

Omgevingsverkenning

8

Intermezzo

10

Dromen – De toekomstscenario's

11

Naar morgen

14

Overgaan tot uitvoering

20

Colofon

24

Inleiding

Aanleiding

Zuidoost is een samensmelting van meer dan 170 nationaliteiten; van mensen die allemaal hun eigen culinair erfgoed naar Amsterdam hebben gebracht. Elke eetcultuur gebruikt een grote verscheidenheid aan (exotische) groenten, fruit en kruiden in hun gerechten. De markten en (buurt)winkels bieden daarom een breed scala aan producten. De producten worden vaak geïmporteerd uit hun oorspronkelijke regio. Dit gaat gepaard met de nodige transportkilometers en kwaliteitsverlies. Bovendien worden deze geïmporteerde groenten niet altijd op de meest duurzame manier geproduceerd, denk aan het onjuist en overmatig gebruik van chemische gewasbeschermingsmiddelen. Soms wordt de import om deze reden zelfs aan banden gelegd omdat het de gezondheid kan schaden. Dit kan dan weer leiden tot een beperkte beschikbaarheid van deze groenten of fruit en daarmee stijgende prijzen voor de consument in Zuidoost. Als deze importgroenten langdurig prijzig blijven, bestaat de kans dat de bewoners hun culinaire erfgoed beginnen te verliezen en op termijn gaan vergeten. De verleiding bestaat dan dat wordt uitgeweken naar makkelijke en minder gezonde (obesogene) alternatieven. De vraag rijst, hoe in Zuidoost een betaalbaar, divers, gezond, vers en smakelijk aanbod van verse (exotische) groenten en fruit beschikbaar kan blijven. Kan stadslandbouw hierin een rol spelen?

Uitgangspunten

Zuidoost is het meest groene stadsdeel van Amsterdam, met het Gaasperplas gebied als groot groen recreatiegebied. De Gaasperplas is een kunstmatige recreatieplas, die eind jaren 1960 is ontstaan door zandwinning ten behoeve van de bouw van Gaasperdam. In 1982 werd in het noordelijk deel van het gebied de tweede Amsterdamse Floriade gehouden. Daarna kreeg het 166 ha grote gebied de bestemming stadspark.

De gemeente Amsterdam en het Groengebied Amstelland willen het park en de omliggende zone de komende jaren opknappen en aanpassen aan de wensen van de huidige tijd. In 'Toekomstplan Gaasperplas' is de ambitie uitgesproken om van de Gaasperplas een aantrekkelijk groengebied te maken voor in de eerste plaats de omwonenden, maar ook voor geheel Amsterdam. De Gaasperplas moet een groen omzoomde, goed bereikbare recreatieplas worden die ruimte biedt aan natuur om van te genieten maar ook uitnodigt om te bewegen. Tijdens het participatie traject dat was gekoppeld aan het toekomstplan gaven bewoners aan behoefte te hebben aan ruimte voor natuur. Het toekomstplan brak ook een lans voor stadslandbouw. In het 'Toekomstplan Gaasperplas' zijn daarom een aantal zoekkavels benoemd voor stadslandbouw.

Vraagstelling

Deze verkenning richt zich op de vraag of het haalbaar is om in en rondom Gaasperplas stadslandbouw te creëren, en wel zo dat het aansluit bij de sociaal economische ambities van Zuidoost en tevens een bijdrage levert aan het behoud van het culinair erfgoed. Het probeert daarmee een antwoord te geven op de vraag hoe haalbaar stadslandbouw is voor Zuidoost, zowel ruimtelijk, technisch, economisch alsook bestuurlijk. Kortom, kan stadslandbouw in en rond het Gaasperplas gebied, onder de noemer 'voedsel verbindt', een fysieke maar ook sociaaleconomische plek krijgen?

Werkwijze

Stadslandbouw

Stadslandbouw wordt in deze verkenning breed geïnterpreteerd. Stadslandbouw gaat om de Madame-Jeanette-peperplant op het balkon, de bladgroenten en kruiden in de eigen achtertuin of in de buurt- en schooltuin, de buurtom die exotische groente verbouwt in zijn kas op de volkstuin, maar ook om de stadsboer met een pluktuin of om de hightech kas die lokaal afzet. Stadslandbouw draait om het leggen van een directe verbinding tussen het produceren van voedsel en de inwoners van de stad, in dit geval Zuidoost. Deze directe verbinding zorgt voor meerwaarde. Stadslandbouw gaat dus niet alleen om lekker en vers eten, maar het biedt ook ruimte aan nieuwe sociaal maatschappelijke en economische activiteiten.

Gevolgde aanpak

Deze verkenning is erop gericht om samen met lokale betrokkenen de kansen van stadslandbouw te verkennen zonder de huidige beleidsplannen en -documenten uit het oog te verliezen. De werkwijze moest in lijn liggen met wat mogelijk was binnen de geldende COVID-maatregelen. Fysieke bijeenkomsten met betrokkenen in het gebied waren daarom niet mogelijk. De verkenning werd zoveel mogelijk online uitgevoerd en bestond uit drie fasen: hier en nu, dromen en morgen (Figuur 2).

1 Hier en nu

Hier en nu stond in het teken van het zo goed mogelijk in beeld brengen van de huidige (en te verwachten) thema's van Zuidoost. Hiervoor zijn gesprekken gevoerd met de belangrijkste betrokkenen uit het gebied over thema's die zij belangrijk vonden en hoe die thema's verbonden konden worden aan stadslandbouw. De gesprekspartners vertegenwoordigden bewoners, gebiedsorganisaties, ondernemers in Zuidoost, het gebiedsteam Zuidoost en vertegenwoordigers van de gemeente Amsterdam.

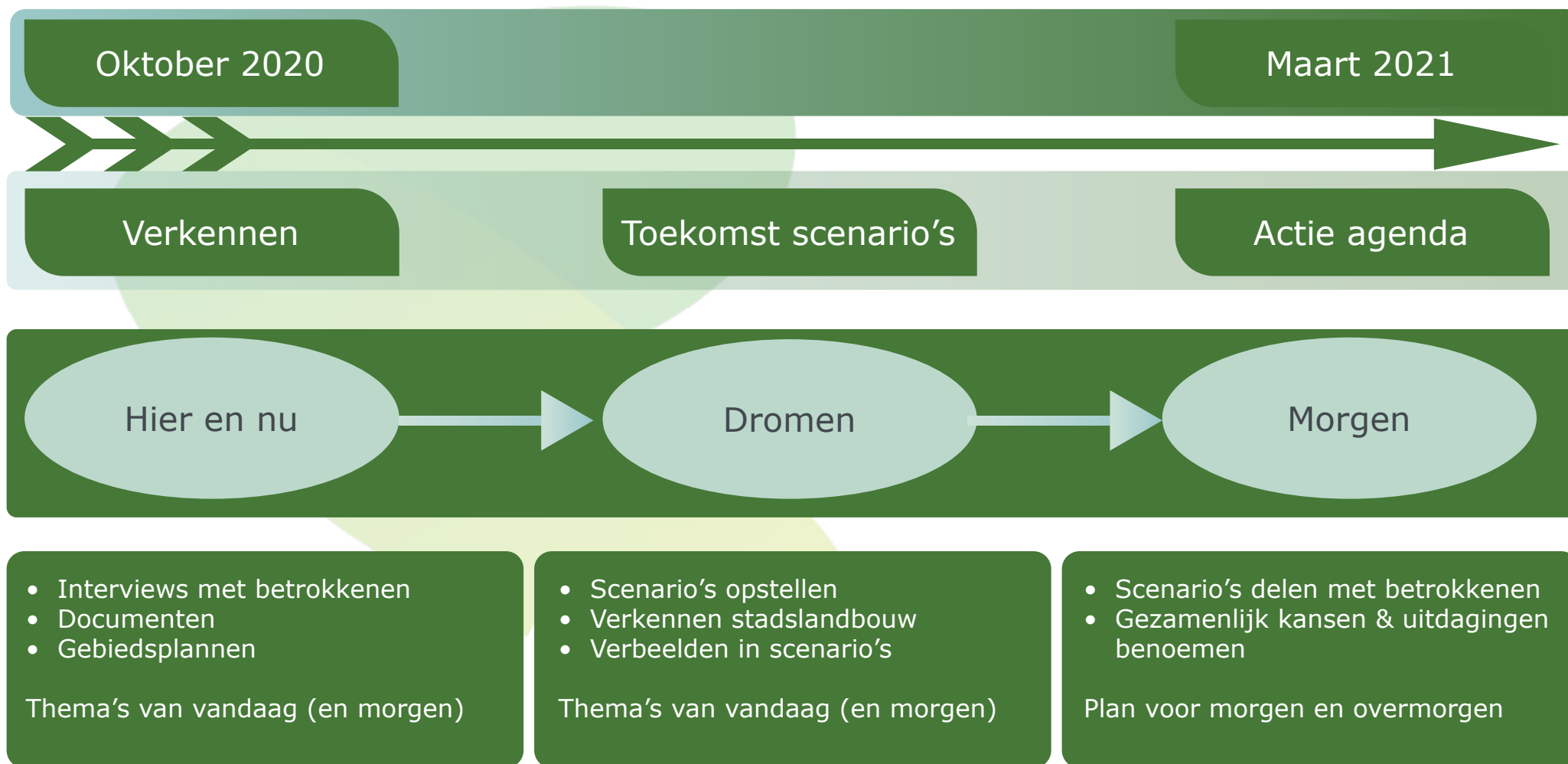
2 Dromen

Op basis van de gesprekken en aangevuld met (beleids-)plannen en -documenten zijn de thema's uitgewerkt in toekomstscenario's 'de dromen'. Deze dromen verkennen en verbeelden hoe stadslandbouw zou kunnen bijdragen aan de eerder benoemde thema's van Zuidoost.

3 Morgen

Deze dromen werden in twee bijeenkomsten teruggegeven aan de betrokkenen. Uitgangspunt waren de tekeningen van de dromen en vervolgens ging het gesprek over de kansen en uitdagingen van stadslandbouw in het Zuidoost van morgen. Gezamenlijk werd ingegaan op de vragen: hoe gaat stadslandbouw een plek krijgen in Zuidoost? Kunnen we een innovatieve ruimte creëren voor stadslandbouw waarin bewoners met ondernemers (m/v), onderwijs, buurtorganisaties en experts samenwerken? Hoe zou je dat moeten organiseren? Wat is ieders bijdrage dan?

Figuur 2 Werkwijze verkenning culinair erfgoed Zuidoost

Omgevingsverkenning

Amsterdam Zuidoost

Dit hoofdstuk is een weerslag van de gevoerde gesprekken met betrokkenen uit Zuidoost.

Amsterdam Zuidoost is in opkomst. Als woongebied is het steeds meer in trek maar ook bedrijven zien het stadsdeel als geschikte locatie voor hun activiteiten. Zuidoost is een plek waar veel huidige bewoners trots op zijn; het is een opkomende hotspot voor jong, muziek- en sporttalent en je kan hier heerlijk eten van de wereldkeuken. Maar Zuidoost blijft in bepaalde aspecten ook worstelen met problemen rond armoede, werkloosheid, eenzaamheid en gezondheid. De sociaaleconomische positie van inwoners, de gezondheidssituatie en leefstijl steekt ongunstig af bij de rest van Amsterdam (Tabel 1)

Tabel 1 De sociaaleconomische positie, gezondheid en leefstijl van inwoners uit Zuidoost in vergelijking tot Amsterdam (Bron: Gezondheid in Beeld. Resultaten Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2016. GGD Amsterdam)

	Amsterdam Zuidoost (%)	Amsterdam totaal (%)
Sociaal economische positie		
Werkloosheid	11	7
Laag inkomen	31	24
Gezondheid		
Ervaren gezondheid (zeer)goed	67	76
Ernstige psychische klachten	11	8
Ernstige eenzaamheid	19	13
Weinig regie over leven	14	10
Matig tot sterk uitgesloten	18	8
Overgewicht	55	40
Leefstijl		
Voldoen aan beweegnorm	52	65

Meerwaarde van stadslandbouw

Alle gesprekspartners zijn unaniem in hun oordeel: stadslandbouw levert een bijdrage aan het oplossen van de diverse uitdagingen van Zuidoost. Stadslandbouw kan helpen elkaar meer te ontmoeten, meer geluk te ervaren, gezonder te gaan eten, meer te gaan bewegen, nieuwe bedrijven te starten en arbeidsvaardigheden te ontwikkelen, kortom het biedt Zuidoost nieuwe kansen. De gesprekspartners geven aan behoefte te hebben aan laagdrempelige initiatieven, al dan niet in combinatie met een professionele teelt. Overigens geven de gesprekspartners aan dat er in Zuidoost ook al stadslandbouw is. Er is wel behoefte aan meer verbinding tussen deze initiatieven, zodat ze samen sterker voor de dag kunnen komen.

De gesprekken laten de meerwaarde van stadslandbouw in Zuidoost op drie vlakken zien: als kans voor (lokale) professionele teelt van exotische groenten, als middel om meer sociale verbinding in de wijk te leggen en als perspectief voor jong en ook oud om iets op te bouwen.

1 Professionele teelt

In Zuidoost is een grote vraag naar exotische groenten en fruit. In en rond de zomer is er veel aanbod. Diverse handelaren telen in die periode in oude kassen in het Westland diverse gewassen. In de winter stopt de teelt en staan deze kassen weer leeg. Dan worden de tropische groenten merendeels geïmporteerd. Het probleem van de importgroenten is dat ze in het algemeen (te) duur zijn. Dit belemmert de aankoop, de consumptie en daarmee de gezondheid van de bevolking van Zuidoost. De jaarrond levering is lastig en de kwaliteit veelal niet goed.

Het verbouwen van exotische groenten is aantrekkelijk voor ondernemers omdat er veel vraag naar is. Lokale teelt kan de beschikbaarheid van groenten en zo consumptie

en gezondheid bevorderen. Professioneel opgezette stadslandbouw waar de productie meer voorop staat biedt mogelijkheden voor startups maar ook voor onderwijs en innovatie in de landbouw.

2 Sociale verbinding

Stadslandbouw kan voor de bewoners van Zuidoost een plek creëren waar men elkaar treft. Voor meer kwetsbare inwoners biedt stadslandbouw in de eigen wijk kansen om mee te doen, zoals in een buurttuin waar samen groenten en fruit worden geteeld en geconsumeerd. Stadslandbouw kan zo een laagdrempelige manier zijn om de diversiteit aan mensen te verbinden. Het biedt ook mogelijkheden om inwoners te betrekken bij het stadsgroen in de buurt. Door samen met de bewoners het groen te beheren, blijft de buurt betrokken en wordt gevoel van veiligheid verhoogd.

3 Perspectief voor jong en oud

Toekomstperspectief bieden aan jong is een belangrijk doel van het door een brede alliantie opgestelde Masterplan Zuidoost 2020-2040. Onder jongeren is een hippe gezonde leefstijl met gezonde voeding in opkomst. Stadslandbouw kan hier op aanhaken. Voorbeelden zijn het Juiciety festival, jamgarden Reigersbos en Shan Foundation. For an equal society is een inspirerende grassroots organisatie die stadslandbouw verbindt met onderwijs. Stadslandbouw kan bijdragen aan werkgelegenheid en een gezondere leefstijl onder jongeren. Stadslandbouw is ook voor ouderen van belang. Oudere moestuiniers hebben veel teelt kennis die ze graag willen delen. Ouderen hebben ook relatief vaak te maken met eenzaamheid. Stadslandbouw kan hen stimuleren weer onder de mensen te komen.

De gesprekspartners komen met een aantal aanbevelingen om de meerwaarde van stadslandbouw te realiseren in Zuidoost:

- Gebruik de bestaande teelt- en kookkennis als verbindende factor tussen de diverse culturen
- Zorg voor balans tussen professionele teeltlocaties en kleinschalige sociale initiatieven in de wijk
- Verbind de toekomstige teeltlocaties door de wijk middels een groene en wandel-fietsroute
- Faciliteer leerplekken in samenwerking met het onderwijs
- Betrek de diversiteit van de culturele afkomst en verbind jong en oud
- Benut de bestaande initiatieven en structuren en doe het samen
- Faciliteer een bottom-up gedragen ontwikkelingsproces met de bewoners en organisaties om zo betrokkenheid te creëren en te borgen
- Maak de (bestuurlijke) verbinding met het Social Pact, Toekomstplan Zuidoost en Masterplan Zuidoost

Intermezzo

Vraag en aanbod

Er is volop dynamiek rond de teelt en handel in 'exotische' gewassen in Nederland. Er wordt al volop geteeld, hobby-matig, maar ook professioneel. Buiten of in een koude kas staan bijvoorbeeld de veel gevraagde groenten zoals amsoi, klaroen, boulanger (speciale aubergine) en pompoen. Handelaren in exotische groenten exploiteren hun eigen verwarmde kas en zijn steeds beter in staat exotische gewassen te telen waarnaar het hele jaar veel vraag is. Denk dan aan: antoerwa, bitterblad, kousenband, okra, sopropo, tayerblad, Madam Jeanette en adjuma pepers.

Het is dan van groot belang dat de kwaliteit goed is, maar ook dat de consument het product (h)erkent, als die mooie smalle donkergroene knapperige kousenband, de speciale aubergine of peper die past bij hun recept. Het grote voordeel van kassen is dat een teler mogelijkheden heeft om de teelt te sturen. Dit biedt de mogelijkheid om producten te telen die aansluiten op de wensen van de consument. Het is het waard om te onderzoeken of dit ook voor het brede scala aan exotische groenten te realiseren is en hoe dit te optimaliseren is. Op dat moment kunnen de transportkosten omlaag, wordt het jaarrond aanbod groter en wordt de teelt minder afhankelijk van gewasbeschermingsmiddelen. Bovendien worden producten tijdig geoogst. Dit komt de smaak en voedingswaarde ten goede.

Samenwerken

Op basis van de culinaire vraag in Zuidoost is het mogelijk een reeks van nieuwe productinnovaties te introduceren. De meeste 'ingrediënten' zijn hiervoor al in Zuidoost aanwezig. Er is al veel kennis van de teelt, verwerking en vermarkting van exotische groenten en fruit. De lokale kennis kan verrijkt worden met expertise van de Nederlandse land-en tuinbouw. Als het gaat om productinnovaties behoren de Nederlandse bedrijven en kennisinstituten tot de top in de wereld. Samen met experts, kwekers en handelaars

wordt al gewerkt aan diverse producten die om diverse redenen steeds lastiger in Nederland te verkrijgen zijn, zoals bijvoorbeeld vanille, zwarte peper, wasabi, papaja en gember. Dit kan ook gezamenlijk in Zuidoost. De mogelijkheden worden steeds groter, maar uiteindelijk bepalen kwaliteit en prijs of een product gaat slagen.

En verweven met deze vijf thema's: de consumptie van groente en fruit. Het figuur 3 geeft een overzicht van de verkenning, hieronder vertellen we het verhaal van elk van de vier kwadranten.

-
- TOEKOMST SCENARIO'S CULINAIR ERFGOED**
- The illustration depicts a future urban food system with the following elements:
- Central Area:**
 - PLACE TO BEES:** A central hub for bees and oases.
 - OASES:** Gardens and green spaces.
 - Top-Left (CENTRAAL):**
 - LOCALS:** Local food production and distribution.
 - HIGH TECH:** Advanced farming techniques.
 - PRODUCE:** A market for local produce.
 - Top-Right (PRODUCTIE):**
 - PRODUCE:** A market for local produce.
 - LOCALS:** Local food production and distribution.
 - HIGH TECH:** Advanced farming techniques.
 - Bottom-Right (LOKAAL):**
 - LOCAL:** Local food production and distribution.
 - DEER ZAADJES:** A market for local produce.
 - DELEN:** A market for local produce.
 - Bottom-Left (SOCIAAL):**
 - SOCIAL:** A market for local produce.
 - SAMAAN EETEN:** A market for local produce.
 - CULTUUR SAMEN BLENZEN:** A market for local produce.
- The illustration is filled with various food-related activities, buildings, and people, all interconnected by a network of lines and arrows. The title 'TOEKOMST SCENARIO'S CULINAIR ERFGOED' is at the top.

Figuur 3 Toekomstscenario's voor stadslandbouw in Amsterdam Zuidoost

Oases

In Oases is stadslandbouw als een fijnmazig netwerk verspreid over Amsterdam Zuidoost. Overal in de wijk vind je stadslandbouw: in straten, op daken, plantsoenen, bij scholen en sportvelden. Actief en samen staat voorop. Zo worden kwetsbare inwoners die kampen met gezondheidsproblemen, uitsluiting of eenzaamheid verbonden aan initiatieven in de buurt. Er zijn buurttuinen waar oud en jong de samen geteelde groenten eten. Er groeit fruit langs de sportvelden. De diverse culturen wisselen recepten met elkaar uit op het jaarlijkse oogstfeest van de buurt. Het beheer is lokaal en laagdrempelig georganiseerd, eventueel is er coördinatie en (kennis)uitwisseling op wijk niveau, bijvoorbeeld vanuit de buurthuizen. Mensen voelen zich eigenaar van het groen en daarom blijft het schoon, heel en veilig. In Zuidoost zijn nu al veel initiatieven in de stadslandbouw, de eerste oases zijn er dus al, in dit scenario worden het er alleen maar meer. En, staan ze samen sterker.

Figuur 4 Toekomstscenario Oases

Place to Bees

Place to Bees is de locatie in Zuidoost waar het om stadslandbouw draait. Hier zijn alle stadslandbouw activiteiten op één locatie te vinden, bijvoorbeeld rond de Gaasperplas. Het is een innovatief park waar je de school- en volkstuinten vindt, een pluk- en klimbos, een bijentuin maar ook een innovatieve drijvende tuin of zelfs een wiedrobot. Rondom stadslandbouw wordt er van alles georganiseerd, zijn er eettentjes, food festivals en yogalessen. Op de locatie is er dus altijd wel wat te doen, actief verbinden door voedsel staat voorop. Direct veel voedsel produceren op deze locatie is geen prioriteit, het is vooral een park om in te beleven. Place to Bees doet er alles aan om de wijk te betrekken bij de activiteiten. Ben je minder mobiel dan wordt je gratis gebracht en gehaald. Wil je er luieren, kan, maar je kunt ook meehelpen met wieden, snoeien en oogsten.

Figuur 5 Toekomstscenario Place to Bees

Ondernemersplein

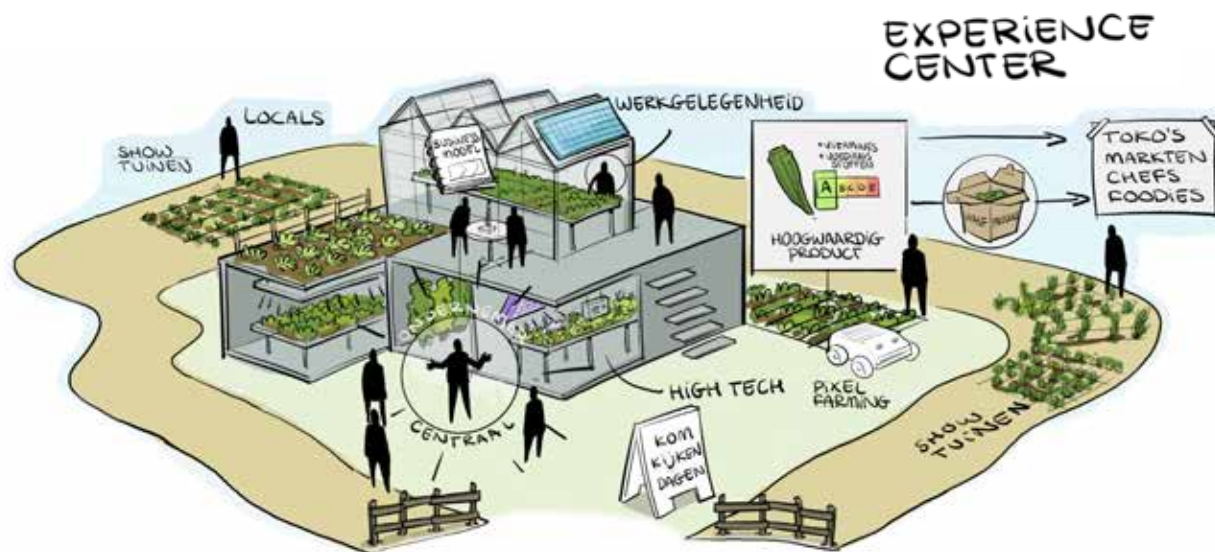
Ondernemersplein vormt een veerkrachtig netwerk van kleinschalige (semi-) professionele ondernemers in lokaal voedsel in Zuidoost. Het zijn ondernemingen van voedsel producenten, verwerkers, logistiek service verleners (bezorgdiensten), marktkooplui, winkeliers, restaurants en cateraars die uit Zuidoost voortkomen en ermee verweven zijn. Ze zorgen er samen voor dat er jaarrond een aanbod is van lokale producten. De diversiteit van de ondernemers en het aanbod is groot. Jong of oud, een high-tech kas of volkstuin, soms met een maatschappelijk oogmerk of soms niet, teelt of logistiek, soms werken ze nauw samen, soms hoeft dat niet. De producten vinden hun weg naar woonzorgcentra, scholen, de markt, de toko en het ziekenhuis. En als er iets over is profiteert de voedselbank hiervan. Een aantal van de ondernemingen slaan na verloop van tijd de vleugels uit, ook buiten Zuidoost vinden ze nieuwe markten voor hun producten of diensten.

Figuur 6 Ondernemersplein

Experience center

Experience center die een centrale rol in de wijk vervult. Een ondernemer zorgt voor innovatie en continuïteit. In het center worden de producten geproduceerd en verwerkt in kassen, in een vertical farm of een andere vorm van landbouw. De producten worden lokaal afgezet, ze zijn vers en voedzaam. De locatie biedt werkgelegenheid in de landbouw, maar er zijn ook banen in de dienstverlening die het bedrijf levert. Er is een restaurant, vergaderruimte en een kaslokaal voor de scholen uit de buurt. Het center biedt ook ruimte aan een betrokken gemeenschap van bewoners uit Zuidoost. Ze hebben hun eigen tuinen in of rondom de kassen maar ze kunnen ook mee helpen op het bedrijf. Kortom, het bruist van de activiteiten in het Experience center.

Figuur 7 Experience center

Naar morgen

In dit hoofdstuk maken we zichtbaar hoe de beelden en ideeën die in deze verkenning zijn genoemd mogelijk gerealiseerd kunnen worden. Op verschillende locaties in en rondom de Gaasperplas springen eruit: Langerlust, Floriade stadstuinen, Gaasperplas -drijvende kassen en Gaaspertunnelpark. Naast deze vier is er in Zuidoost ruimte voor (kleinschalige) buurtinitiatieven. Hieronder wordt nader ingegaan op de vier locaties en de buurtinitiatieven.

Langerlust:

Deze locatie is een samensmelting van de toekomstbeelden Ondernemersplein en Experience center. De nadruk ligt op ondernemerschap, netwerk, productie en educatie.

Locatie: De cultuurhistorische functie van Langerlust uit vervlogen tijden komt weer tot leven, maar nu in een modern jasje. Op Langerlust is de pleisterplaats voor (h)eerlijke (exotische) groenten, zowel teelt als en afzet. Het wordt een icoon van Zuidoost.

Kenmerken: Er worden hier groenten geteeld in de volle grond en in flexibele en tijdelijke tunnels of kassen, volgens de nieuwste teeltmethoden en met respect voor de (bio-diverse) omgeving. De oogst wordt dagelijks vers aangeboden aan de diverse handelskanalen. Maar er is ook ruimte voor zelfoogst door betrokken buurtbewoners. Op de naastgelegen gemeentewerf komt een parkeerplaats en een schuurkas (voor opkweek, bewaring en verwerking). De oude boerderij wordt een ontvangstruimte met restaurant en winkel.

Partners: Langerlust wordt beheerd door een ondernemer (m/v) die zorgt voor samenhang en continuïteit. Deze ondernemer zorgt voor het complex, het restaurant en de winkel waar handelaren en consumenten hun groenten, zaden, stekken en kant en klare producenten kunnen ophalen. Teeltfaciliteiten worden ook gebruikt door. Onderwijsinstellingen gebruiken de locatie voor hun opleidingen in ondernemerschap en voedsel, maar de locatie is ook een uitgelezen stage- en werkervaringsplaats en daarmee een springplank voor startups.

Figuur 8 Een impressie van Langerlust.

Floriade Stadstuinen (Oostzijde Floriade):

Deze locatie vormt een uitwerking van het toekomstbeeld Place to Bees. De baten voor Zuidoost liggen met name op het gebied van gezondheid en sociale cohesie (ervaren, ontstressen, verbinden en culturele identiteit).

Locatie: De kavelstructuur van de Floriade van 1982 biedt ruimte voor stadslandbouw. Hier ontstaan stadstuinen waar mensen uit allerlei culturen elkaar ontmoeten, in beweging zijn en elkaar helpen bij de teelt. De (zelf-)teelt is belangrijk maar evenzo al de activiteiten eromheen.

Kenmerken: Zelfbeheer door bewoners is hier het uitgangspunt. Ze kunnen hier kavels adopteren voor groenteproductie in het groeiseizoen.

Figuur 9 Floriade Stadstuinen.

Niet alle, maar een aantal exotische groenten en ook kruiden gedijen in het Nederlandse klimaat. Bewoners kunnen hier tijdens het seizoen leren van wat meer ervaren collega's. De meeste tuinders zullen de oogst mee naar huis nemen, en daar in de maaltijd verwerken. De verwerkte producten worden ook aangeboden in de mobiele pop up kraam op één van de vele (food) festivals in het park.

Partners: Buurtbewoners en lokale netwerken en organisaties hebben de lead en zorgen voor het onderhoud. Dit doen ze samen met de grondeigenaren van het gebied. Een daartoe aangestelde professionele beheerder van het terrein zou desgewenst voor samenhang en continuïteit kunnen zorgen.

Drijvende kassen in Gaasperplas:

Deze teeltlocatie is een invulling van de toekomstbeelden Place to bees en Experience Center. De nadruk van de baten voor Zuidoost ligt op ondernemerschap, educatie, uitstraling en sociale cohesie.

Locatie: Terwijl bijkans iedere vierkante meter van het Gaasperplas gebied al belegd is, wordt het water minder snel gezien als optie. Gaasperdam beschikt in ruime mate over grote oppervlakten water die goed benut kunnen worden voor stadslandbouw: bijvoorbeeld voor drijvende kassen.

Kenmerken: Hier is ruimte voor een innovatief teeltsysteem gebaseerd op een recirculerende hydrocultuur. Regenwater vormt de basis. Er is geen contact met het

Figuur **10**: Impressie van de drijvende kassen in de Gaasperplas.

oppervlaktewater in dit gesloten teeltsysteem, waardoor vervuiling op ieder vlak wordt voorkomen. In deze te bouwen biosferen wordt jaarrond tropische groente geteeld. Warmtewisselaars maken gebruik van het temperatuurverschil en de gelaagdheid van water in de plas voor het leveren van de benodigde warmte en energie voor de kassen in de koudere maanden. Er is ruimte en kennis te delen via de live stream Gaaspergroente-app waarop de gewasontwikkeling op afstand is te volgen. Op deze locatie worden ook eenvoudige hydrocultuursystemen ontwikkeld van verschillende schaalgroottes, van systemen voor de vensterbank en balkon tot systemen die toepasbaar in scholen en buurthuizen. Bewoners kunnen behalve deze systemen ook de uitgangsmateriaal halen voor hun eigen hydrocultuur.

Partners: Een ondernemer is hier de spil die de teelt in de drijvende kassen verbindt aan afzet, educatie en horeca. Het is een interessante plek voor diverse opleiding in ondernemerschap, techniek en innovatieve voedselteelt. Wat meer rondom het Gaasperpark gebied zijn ook volop kansen voor stadslandbouw. Deze kunnen eveneens in verbinding worden gebracht met de activiteiten in het gebied.

Gaaspertunnelpark:

Op het tunneldek van de A9 in Amsterdam-Zuidoost ontstaat het grootste dakpark van Nederland: het Gaasperdammertunnelpark. Bewoners van Zuidoost worden momenteel uitgenodigd om mee te denken over de invulling van dit park. Het park biedt zeker ook ruimte aan een teeltlocatie die een invulling geeft aan een mix van de toekomstbeelden

Experience center en Place to bees. De nadruk van de baten ligt op ondernemerschap, werkgelegenheid, voedselproductie, educatie en gezondheid (door het aanbieden van betaalbare verse exotische groenten).

Locatie: Het tunneldek biedt een opgelegde kans om in een innovatieve teeltomgeving tropische groente jaarrond te produceren. De (rest)warmte uit de tunnel verwarmt de kas wanneer nodig. Het dak van Gaaspertunnel heeft een centrale ligging in Zuidoost aan de belangrijke fiets/wandel route tussen Nelson Mandelapark en de Gaasperplas. Het is dus makkelijk toegankelijk voor de bewoners.

Figuur 11 Oogstfestival Gaasperpark

Kenmerken: Hier staan moderne teeltsystemen en innovatie centraal. De afzet is lokaal. Het is een plek waar bewoners naast groenten ook kennis en uitgangsmateriaal kunnen halen. Bestellen van de Gaaspergroentetas met verse en bijzondere groenten gaat eenvoudig en snel via een app. Zelf halen of thuisbezorgd op afspraak.

Partners: Drijvende kracht achter deze Gaaspertunneldak kas is een ondernemer (m/v) of een groep ondernemers. Uiteraard werken deze nauw samen met de buurt, lokale organisaties, kennis instellingen en onderwijs.

Buurtinitiatieven:

Dit netwerk van buurtinitiatieven geeft invulling aan het toekomstbeeld Oases. De nadruk van de baten voor Zuidoost ligt op gezondheid, culturele identiteit en sociale cohesie.

Locatie: Op diverse plaatsen in Zuidoost, in buurtplantsoenen en op volkstuinen, bij mensen thuis in de tuin, het balkon of dak worden groenten en fruit geteeld. De huidige initiatieven vragen erom bestendig en verbonden te worden zodat stadslandbouw door het hele gebied zichtbaar is en blijft.

Kenmerken: De initiatieven vormen een samenhangend geheel van fysieke locaties in de wijk, die gekoppeld zijn aan sociale activiteiten zoals samen eten, culturele voedsel activiteiten, cursussen en opleidingen. Het zijn buurtprojecten met tuinen en het is koken voor jong en oud via de lokale school, maar ook een zelf vormgegeven kookboek of een app waarmee je de zelf geteelde groenten kan ruilen.

Partners: Het is een bottom-up proces, waarbij de bewoners via zelfbeheer invulling geven aan stadslandbouw. Het uitgangspunt vormt alles wat er al is aan kennis, organisaties

en netwerken in de wijk. Hier ligt een uitgelezen basis voor allerlei nieuwe vormen van stadslandbouw die kunnen bijdragen aan de leefbaarheid van en de samenhang in de wijk.

Bij het denken over de realisatie van stadslandbouw in het Gaasperplas gebied spelen het structuurplan van de gemeente Amsterdam en de daarin benoemde Hoofd Groenstructuur (HGS) maar ook het vigerende bestemmingsplan en de Provinciale Ruimtelijke Verordening Landelijk Gebied een belangrijke rol. Deze zijn vooralsnog bepalend voor de ontwikkeling van stadslandbouw. Als het HGS, het bestemmingsplan en Provinciale ruimtelijke verordening volledig leidend zijn, dan is de ruimte voor stadslandbouw zeer beperkt, zeker twee in Toekomstplan Gaasperplas aangemerkte zoeklocaties (Figuur 1). Agrarisch natuurbeheer heeft hier de voorkeur. In het vigerende bestemmingsplan zijn binnen het zoekgebied voor stadslandbouw ook geen gebouwen (en kassen) toegestaan. Om stadslandbouw toch de ruimte te bieden zal (bestuurlijke) ruimte gezocht moeten worden in een eventuele (tijdelijke) ontheffingen, aanpassingen van het bestemmingsplan en andere creatieve (out-of-the-box) oplossingen.

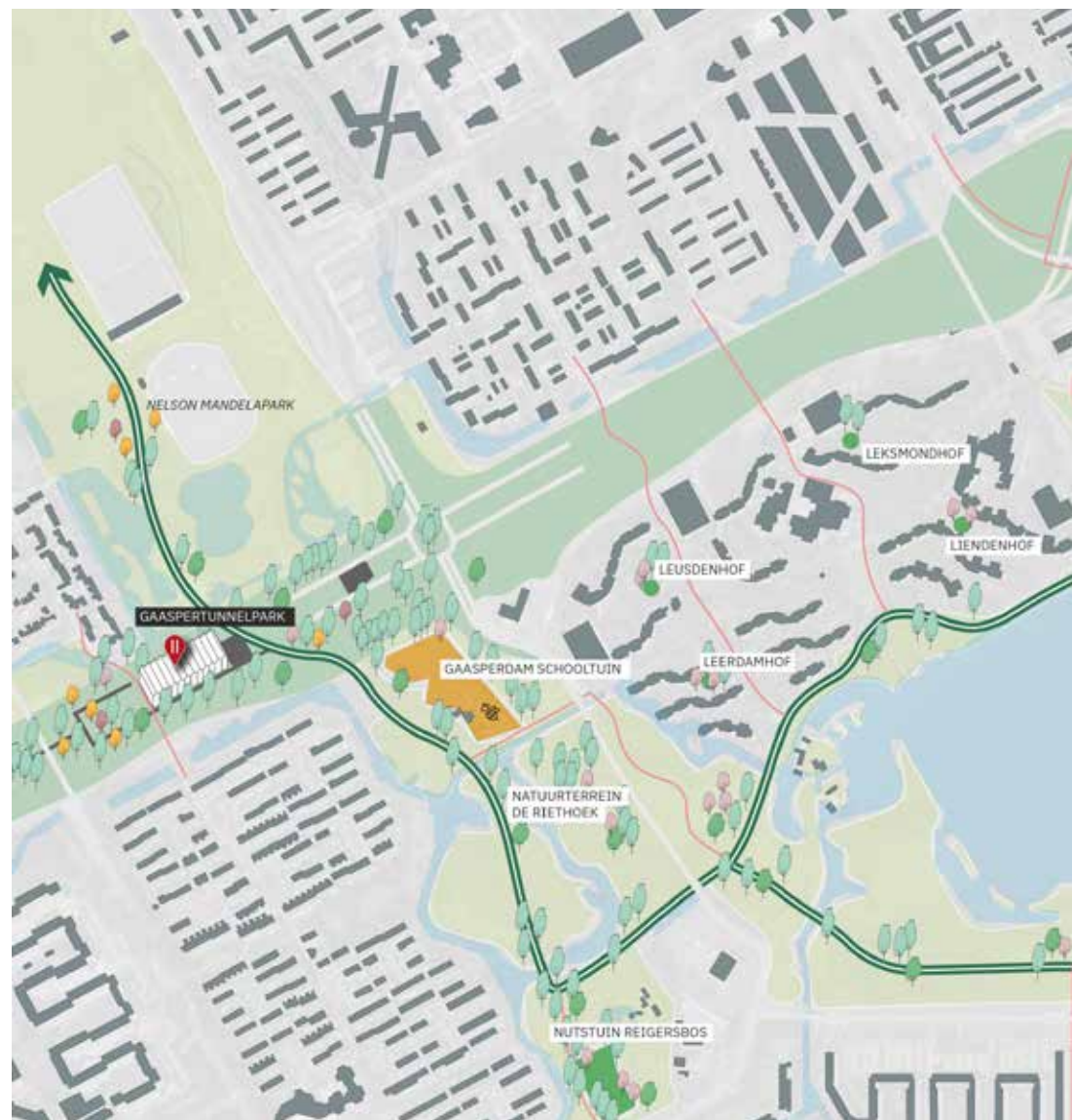

Overgaan tot uitvoering

Amsterdam Zuidoost staat voor een omvangrijke stedelijke vernieuwingsoperatie. In de komende periode zal gewerkt worden aan een veilige, dynamische, diverse, veerkrachtig en zelfbewuste Zuidoost. Het wordt een plek waar het fijn is om te wonen en werken. Het Masterplan Zuidoost geeft met het Social Pact richting aan de wijze waarop geïnvesteerd wordt in de wijken. Stadslandbouw zou een plek moeten krijgen in de uitwerking van het Masterplan. Deze verkenning laat de waarde en betekenis van stadslandbouw voor Zuidoost zien: het bieden van een ander perspectief op voedsel aan alle generaties eetculturen die Zuidoost rijk is.

In de wijken bruist het van ambities en zijn al veel initiatieven in de stadslandbouw en zijn er nog meer die 'ruimte' zoeken. Het gaat om initiatieven van ondernemers die kansen zien om lokaal exotische groenten en fruit te gaan telen, te verwerken en op de markt te brengen. Maar het gaat ook om de maatschappelijke initiatieven die gericht zijn op mensen bij elkaar brengen, educatie, mensen kansen bieden op leer- en werkervaringsplekken en het leefbaar maken van de wijk.

In het Toekomstplan Gaasperplas staan de zoekkavels bij Langerlust benoemd die 'in de aanbieding' zijn voor stadslandbouw. De kavels vormen samen met al die initiatieven die er al in de wijk zijn het startpunt van stadslandbouw. Ze zijn het startpunt van een al maar uitwaaiende stadslandbouw, die de basis vormen van een toekomstige route door Zuidoost. In deze route wordt het tunneldak over de Gaasperdammerweg (A9) opgenomen, een plek die straks ruimte gaat bieden aan kassen. Maar ook de stoep, straat, plantsoen, dak of balkon waar groenten en fruit groeien worden onderdeel van de route. En ook de drijvende tuinen in de Gaasperplas. De toekomstbeelden leveren de ingrediënten, die de stadslandbouw route in Zuidoost tot bloei kunnen brengen. Dit gaat niet vanzelf. We komen met een aantal stappen om te komen tot de uitvoering

Living Lab

Om te onderzoeken hoe de verschillende vormen van stadslandbouw Zuidoost sterker, prettiger, inclusiever en leefbaarder kan maken, wordt voorgesteld om een stadslandbouw Living Lab te ontwikkelen. Het Living Lab is een lokale broedplaats voor innovatie van stadslandbouw. In de methodiek van AMS Institute gaan verandering en innovatie hand in hand met experimenteren en het stimuleren van kennisuitwisseling tussen verschillende partijen.

In het stadslandbouw Living Lab leren, bewoners, bedrijven, buurtorganisaties, allianties en scholen samen met experts op welke wijze, waarmee en hoe, stadlandbouw te realiseren is en verder ontwikkeld kan worden. Een stadslandbouw die aansluit op de voedselstrategie van Amsterdam, het Masterplan Zuidoost en past binnen het Toekomstplan Gaasperplas. En tegelijkertijd inhaakt op het veiligstellen, waarderen en eren van het culinaire erfgoed van de bewoners van Zuidoost.

Het stadslandbouw Living Lab wordt een leer- en experimenteerruimte die voor en door de bewoners wordt gebruikt om de uitdagingen van de wijk aan te pakken. Het Living Lab geeft daarbij ruimte aan de veelheid van initiatieven die door de bewoners zelf worden aangedragen. Soms zijn dat initiatieven die passen in de lijn van het Experience center of Place to bees in het Gaasperplas gebied. Soms zijn het initiatieven die zich verder uitstrekken in de omliggende wijken en zouden passen in de lijn van de toekomstbeelden van Oases en/of Ondernemersplein.

Figuur 12 De stadslandbouw route van Amsterdam Zuidoost.

Stappen naar realisatie

Bij dit Living Lab horen verschillende tijdshorizonten; wat kan er volgend jaar ontstaan, wat over twee tot drie jaar en wat willen bereiken over vijf tot tien jaar?

Stap 1 Ontwerp en opbouwen: Stadlandbouw academie

Startpunt vormt een lerende gemeenschap -de Stadslandbouw Academie-, de motor van het Living Lab. Het haakt aan bij de organisatiestructuren die er al zijn in Zuidoost. Via deze bestaande structuren zoals Venzo's Burgeracademie en het Social Pact kunnen ideeën, vragen en wensen opgehaald worden die in de buurt bestaan of ontstaan. Te denken valt aan een team dat een breed contact heeft in de wijken, dat opkomende initiatieven opzoekt, dat inspiratie biedt. De mensen met initiatieven worden uitgenodigd onderdeel te worden van de academie van het Living Lab. Het living lab kan deze initiatieven ondersteunen met middelen en expertise-on-demand. Experts van de Wageningen University and Research, AMS-institute, het ROC of andere (onderwijs-) instellingen kunnen de diverse stadslandbouwinitiatieven voorzien van kennis. Maar de initiatieven kunnen ook onderling van elkaar leren.

Stap 2 Doen: De eerste kavels in gebruik

De eerste (zoek)kavels aan de oostrand van het Gaasperpark, die in het Toekomstplan Gaasperplas zijn benoemd, worden geschikt gemaakt voor stadlandbouw. In overleg met de eigenaar van de percelen, Groengebied Amstelland, kunnen kavels beschikbaar komen in 2022.

Het Living Lab kan hier starten met een ondernemende partij die de kavels geschikt maakt voor stadlandbouw. Dit kunnen bedden zijn waarop groenten worden geteeld, eventueel aangevuld met (pop-up) tunnelkassen. Maar er zijn ook andere opties. Voor alle opties geldt dat ze uiteraard wel binnen het (aangepaste) bestemmingplan en andere

ruimtelijke regels moet gaan passen. De experts van de stadslandbouw academie kunnen ondersteuning bieden bij het ontwikkelen van deze velden.

Stadlandbouw academie steunt daarnaast steeds meer buurtinitiatieven of zet nieuwe op, zoals het oogstfestival Gaasperpark. Ook begint het met het ontwikkelen van vrijwilligerswerk en educatieve activiteiten voor bewoners die willen starten met stadslandbouw.

Stap 3 Leren: Uitbreiding van het living lab

In deze fase wordt verkend of het mogelijk is om in het Gaasperpark nieuwe (of al bestaande) stadslandbouw activiteiten of locaties te ontplooiën (of te verbinden) zij brengen de route verder tot leven te brengen. Een haalbaarheidsstudie bepaalt waar en hoe een nieuwe reeks van exotische groenten geteeld kan worden. Groenten die niet vanzelfsprekend in de volle grond of koude kas kunnen worden geteeld. De haalbaarheidsstudie moet aantonen of, hoe en met wie een experimentele drijvende kas, een vertical farm of een innovatieve kas op het tunneldek over de A9 ontwikkeld kan worden.

Ondertussen wordt stadlandbouw in Zuidoost bekender, het laat zien hoe in de moderne stad burgers en ondernemers van diverse achtergrond hun eigen voedsel kunnen verbouwen. Het wordt zichtbaar tijdens de diverse grote en kleine festivals die in het teken staan van groente telen en eten staan.

Stap 4 Consolideren: Het stadslandbouw centrum Gaasperplas

Stadslandbouw Gaasperplas krijgt een wezenlijke rol in de voedselstrategie van Amsterdam. De boerderij Langerlust¹, de enige overgebleven oude boerderij in het Bijlmermeer gebied, wordt het centrale punt van het Living Lab stadslandbouw Zuidoost.

Het is tevens start- en eindpunt van de stadslandbouwroute. Langerlust biedt een uitgelezen en unieke kans om het Experience center te worden. Deze locatie biedt ook ruimte aan een stadslandbouwwinkel en horeca. Ook de naast gelegen gemeentewerf wordt onderdeel van het Experience Center. Hier staat een loods, schuurkas of overdekte hal waar groenten worden bewaard en verwerkt. Een icoon voor stadslandbouw in Zuidoost.

Bestuurlijke ruimte scheppen

Het stadlandbouw Living Lab is dan met de stadslandbouw academie op verschillende plekken in Zuidoost actief. De route loopt als een belangrijke ader vanuit de wijken langs de kas(sen) op het A9 tunnel dak, het Gaasperpark binnen waar de drijvende tuinen en het Experience center Langerlust staan en verbindt daartussen alle andere lokale initiatieven. De route is rond maar nog niet compleet.

De ruimte in Amsterdam voor stadslandbouw is schaars, er zijn vele concurrerende initiatieven die ook ruimte claimen. De voedselstrategie van Amsterdam, het Toekomstplan Gaasperplas en het Masterplan Zuioost bieden echter een unieke kans om stadslandbouw mogelijk te maken. Deze verkenning schetst een aantal kansen voor Zuidoost, maar er zijn nog uitdagingen. Om dit Living Lab en de academie mogelijk te maken, is het nodig dat er bestuurlijk draagvlak gaat ontstaan en dat er nauw wordt samengewerkt met de buurtinitiatieven en lokale organisaties.

Het is het overwegen waard om de bestemming op diverse locaties waaronder Langerlust te wijzigen en een constructie te vinden waardoor stadslandbouw in de diverse vormen mogelijk wordt. Dit zou de kans zijn om de in de Amsterdamse voedselstrategie benoemde wens van 'korte ketens' en 'lokale voedsel productie' in Zuidoost in praktijk te brengen. Het Living Lab in Zuidoost biedt de gelegenheid om met bewoners stadslandbouw in te richten, te ontwikkelen en te beheren. Deze verkenning draagt de ingrediënten aan hoe in een metropool de traditie van culinair erfgoed kan worden voortgezet.

Colofon

© Maart 2021 | Wageningen University & Research

Redactie	Jan Eelco Jansma Wageningen University & Research Arun Swami Persaud NextEconomy.nu
Tekst	Alexander Laarman AMS Institute Arun Swami Persaud NextEconomy.nu Filip van Noort Jan Eelco Jansma Jan Hassink Marc Ravesloot Wouter Verkerke Wageningen University & Research
Beeld	Toekomstscenario's: Annette de Vries JAM Impressies: Rick Lensink Feddes & Olthof Foto's: Wageningen University & Research
Vormgeving	Caroline Verhoeven Wageningen University & Research
Gesprekspartners	Venzo, Bloei & Groei, Gebiedsteam Zuidoost, Groen Platform Zuidoost en ondernemers en daarnaast ook met vertegenwoordigers van gemeente Amsterdam en Groengebied Amstelland.
Literatuur	GGD Amsterdam. Gezondheid in Beeld. Resultaten Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2016 Masterplan Zuidoost Programma 2021-2040 Toekomstplan Gaasperplas 2020

Disclaimer | Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stichting Wageningen Research. Stichting Wageningen Research is niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij gebruik van gegevens uit deze uitgave.